

CULTURA KOSTOLAC DE LA CUINA TURCULUI

DE

V. BORONEANȚ

În adăpostul de sub stîncă, numit Cuina Turcului din regiunea Cazanelor (satul Dubova, com. Ogradena, r. Orșova), colectivul arheologic pentru cercetări paleolitice din cadrul Grupului de Cercetări Complexe Porțile de Fier a executat în toamna anului 1964 un sondaj pînă la 4 m adîncime, ajungînd pînă la stîncă vie. Săpăturile au fost executate sub conducerea responsabilului șantierului arheologic Porțile de Fier, C.S. Nicolăescu-Plopșor.

Au fost constatate mai multe straturi de cultură¹. În stratul aparținînd culturii Coțofeni s-au găsit și fragmentele ceramice de tip Kostolac de care ne vom ocupa aici².

Între ele deosebim o specie ornamentată și alta neornamentată. Din specia neornamentată avem mai puține cioburi, care nu se deosebesc însă ca pastă și formă de acea ornamentată. Pasta lor este bine preparată, amestecată cu cioburi și cu piatră pisată sau nisip cu multă mică, dar fără cochilii de melci sau valve de scoici pisate. Pereții vaselor sînt lustruiți sau neteziți pe una sau ambele fețe, avînd la suprafață culoarea gri-negricios, galben-gri, galben-roșcat, gri-brun, iar în spărtură culoarea neagră și mai rar roșietică sau gălbui-roșietică. Uneori sub suprafața exterioară au un strat de 1—2 mm roșcat și mai dur, din cauza arderii.

Ca forme distingem :

a) Castroane de diferite tipuri și mărimi, ornamentate sau neornamentate, cu pereții drepți și buza ușor adusă în afară ; cu gîtul înalt, buza dreaptă sau puțin răsfrîntă în afară.

b) Vase mari bitronconice, cu gîtul înalt și ușor concav, avînd trunchiul superior abia schițat. Derivă din vase-castron și pot fi considerate ca o formă intermediară.

c) Vase mari bombate.

d) Cupe cu gîtul înalt.

e) Cupe fără gît, ornamentate cu împunsături succesive și cu tortițe (tip sosieră).

¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, în *Scinteia*, anul XXXIV, nr. 6504, 19. I. 1965 ; C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, St. Roman, V. Boroneanț, în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 407—411.

² C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, St. Roman, V. Boroneanț, *Pe firul istoric al Cazanelor*, comunicare ținută la sesiunea I de comunicări a C. S. C. A.

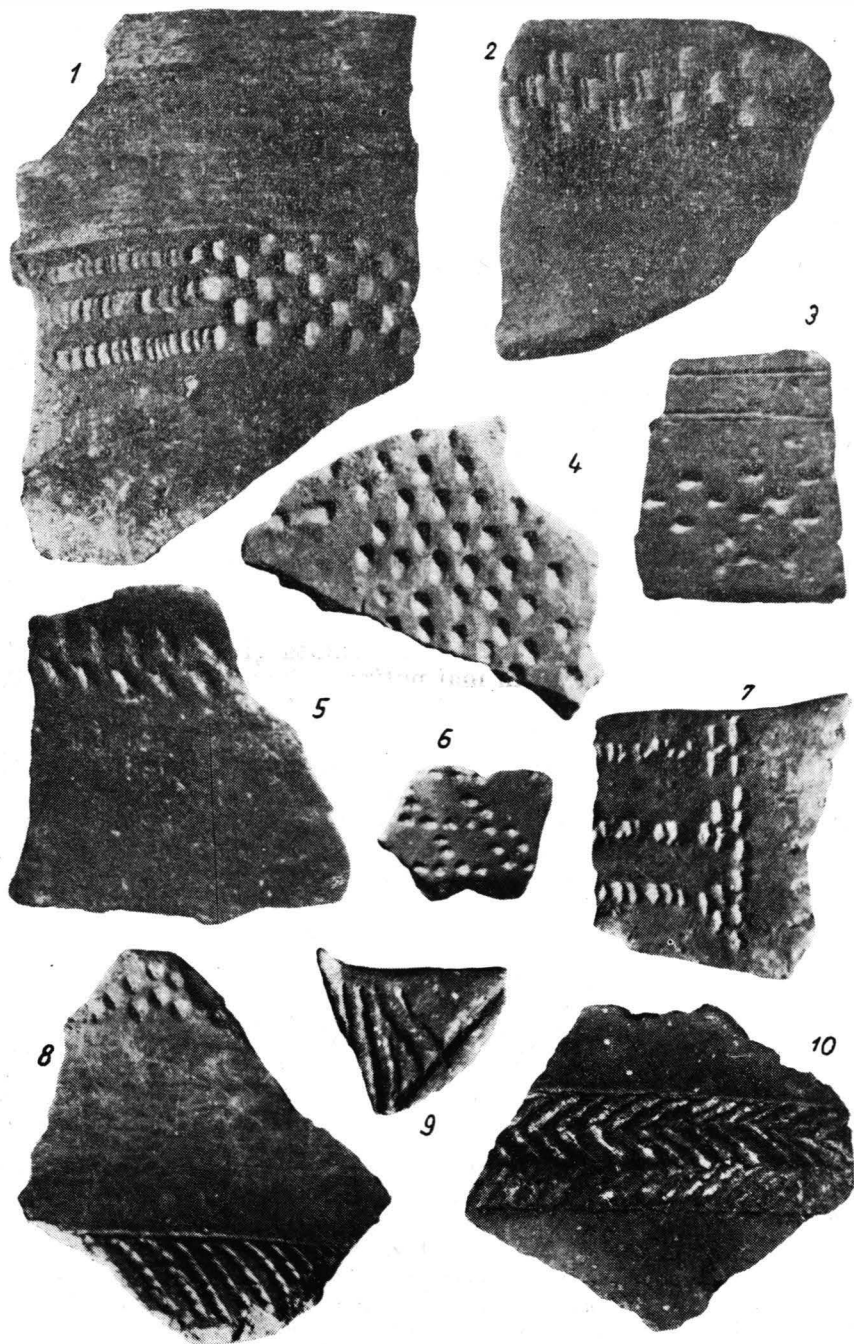

Fig. 1. — Fragmente ceramice aparținînd culturii Kostolac.

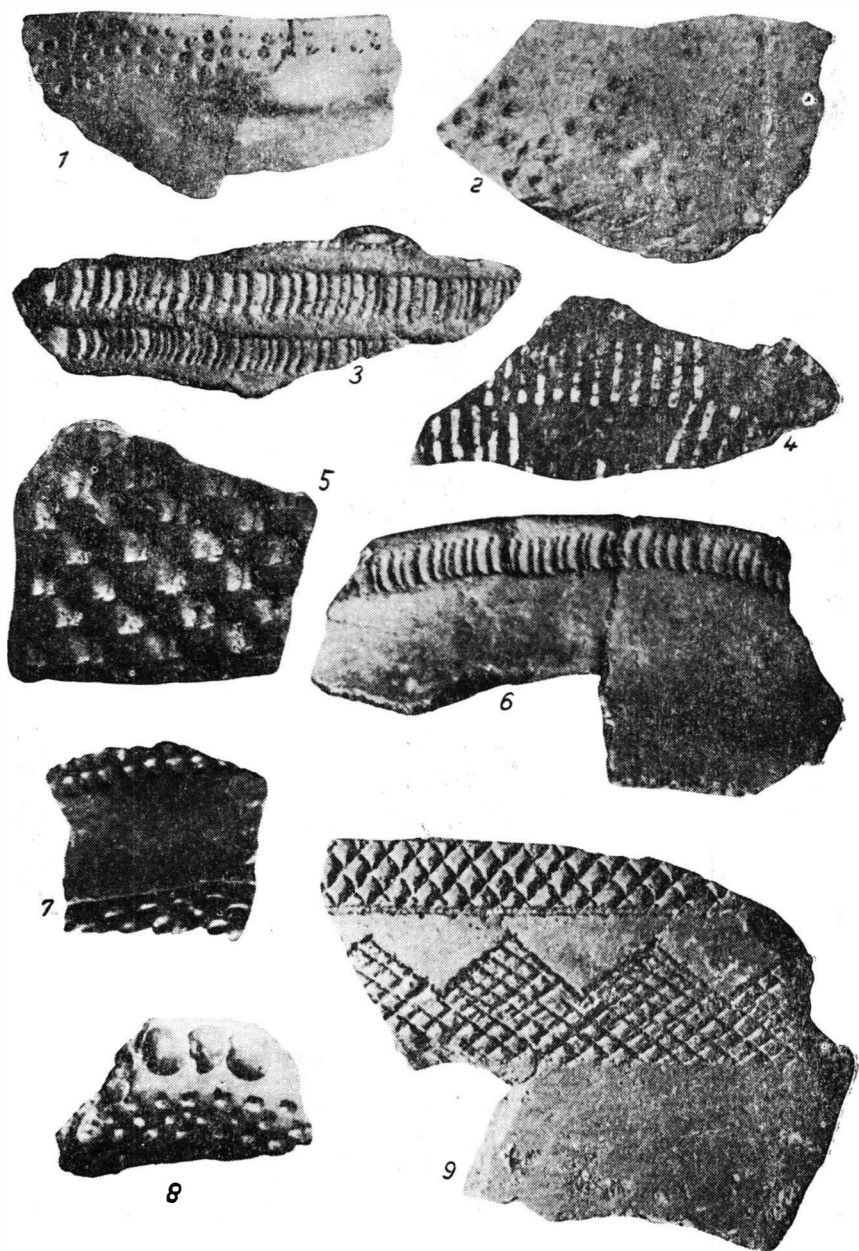

Fig. 2. — Fragmente ceramice aparținând culturii Kostolac.

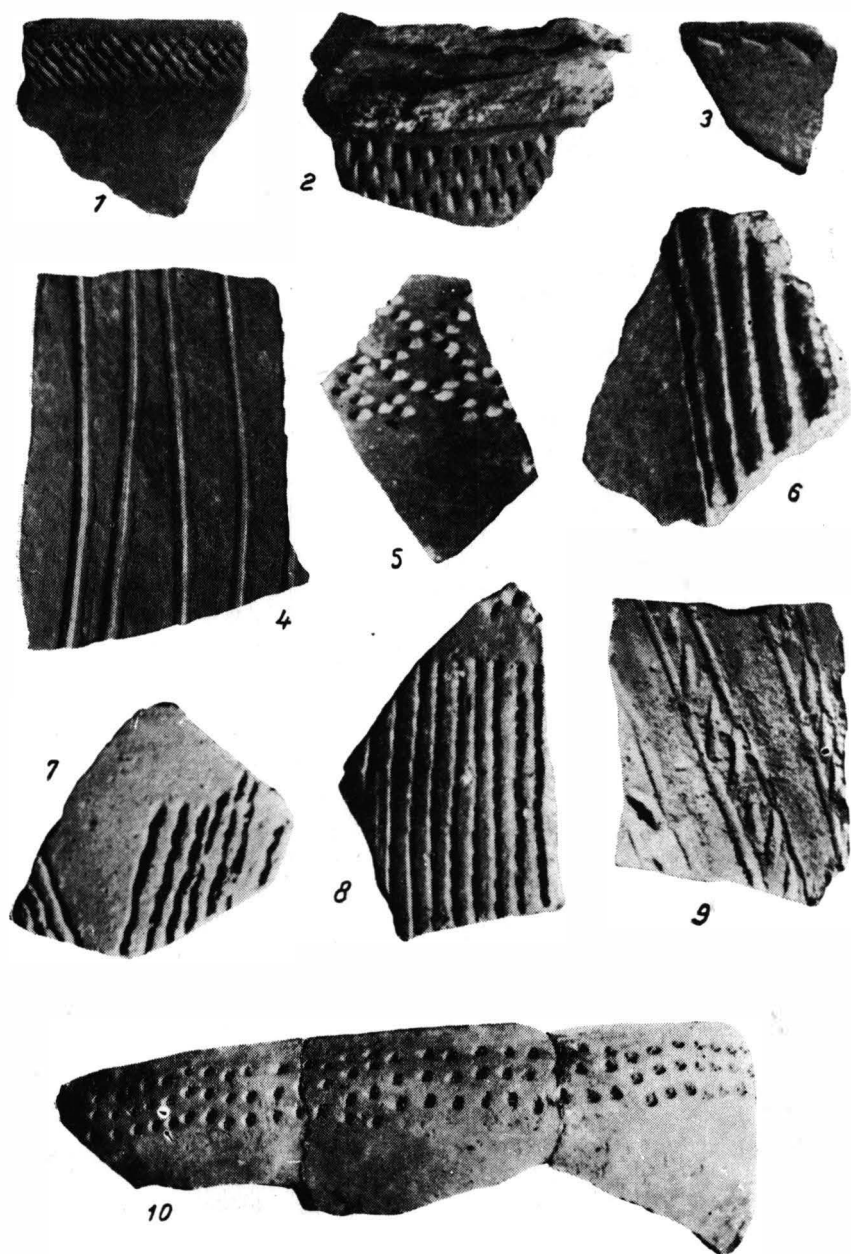

Fig. 3. — Fragmente ceramice aparținând culturii Kostolac.

Ornamentarea folosește următoarele tehnici : împunsături succesive, incizii, linii adâncite, impresiuni, dungi cu măturica, caneluri și boabe de linte. Decorul cel mai des întrebuintat este acela alcătuit din împunsături, și care are diferite forme, în funcție de caracterul uneltei cu care a fost făcut, de adâncime și poziția pe vas. Se întâlnesc împunsături făcute cu un vîrf bine ascuțit (fig. 2/1 ; fig. 3/10), cu un vîrf mai gros și rotunjit (fig. 1/3, 4/6,8 ; fig. 2/8 ; fig. 3/5), cu un vîrf retezat (fig. 1/1,2 ; fig. 2/5) ; cu o spatulă cu vîrf în formă de unghie (fig. 2/3,6), apoi triunghiul realizat prin împunsături (fig. 1/6) și de asemenea motive în patru colțuri în aceeași tehnică (fig. 1/3). Împunsăturile succesive în linie ușor adîncită (fig. 1/8,9 și fig. 3/7,8) sau pătrățelele din împunsături duble (fig. 1/2 și fig. 2/5) și împunsături succesive din linii mult mai adîncite (fig. 2/4, fig. 3/6 și fig. 4). Tot din împunsături succesive este și motivul unghiular (fig. 4).

Ca motive imprimate menționăm dreptunghiurile, mai mari sau mai mici (fig. 1/5,7), care par a fi mai comune, deoarece le întâlnim și pe ceramica grosolană, pătrățelele sau romburile cu incizii fine în zăbrele sau hașuri, triunghiuri formate din mici triunghiuri imprimate.

Dintre motivele incizate amintim pătrățelele din linii paralele sau întretăiate, fără contur sau înscrise în triunghi, apoi motivul în ramură de cetină de brad (fig. 1/10), romburile sau pătrățelele mari (motivul în plasă, fig. 2/9). Linia mult adîncită este și ea des folosită (fig. 3/1).

Decorul făcut cu măturica și canelurile sînt mai rar întrebuintate. Există și combinații între aceste motive. Atît pentru împunsăturile succesive, liniile adîncite sau motivele imprimate se folosește incrustarea cu culoare albă.

Cultura Kostolac este răspîndită pe valea Dunării, a Moravei, a Savei, a Tisei și a afluenților lor, izolat în Tracia și Atica, ocupînd terasele înalte, locuri apărate natural, preferînd pozițiile dominante ³.

Pe teritoriul țării noastre cultura Kostolac urcă pe văile riurilor Timiș, Bîrzava, Cerna. În sprijinul acestei păreri vin descoperirile de la Reșița făcute de L. Frantz ⁴, acelea de pe insula Moldova Veche semnalate de Vladimir Dumitrescu și Ioan Stratan ⁵, apoi din Peștera Hoților de la Băile Herculane ⁶, Bocșa Colțani ⁷, peștera de la Românești ⁸, Jupalnic ⁹, peștera Maovăț vecină cu Cuina Turcului, precum și cea de la Ostrovul Banului, făcută de M. Davidescu în 1965.

³ A. Benac, în *Glasnik-Sarajevo*, XVII, 1962, p. 37 ; M. Garašanin în *39. BerRGK*, 1958, p. 39.

⁴ L. Frantz, în *WPZ*, 13, 1926, p. 91, fig. 1/1—26, apud Vl. Milojević, în *PZ*, 31—35, 1949—1950, p. 156.

⁵ Vl. Dumitrescu, I. Stratan, în *Dacia*, N. S., VI, p. 411, 426.

⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Eug. Comșa și Al. Păunescu, în *Materiale*, III, 1957, p. 54, fig. 3/1 și materialele din colecția Muzeului din Lugoj. Mulțumim și pe această cale directorului Muzeului raional Lugoj, I. Stratan.

⁷ Bocșa Colțani, oraș raional din microraioul Reșița, reg. Banat. Materialele se află în colecția Muzeului din Timișoara.

⁸ Raionul Făget, reg. Banat. Materialele în colecția Muzeului din Timișoara.

⁹ Raionul Orșova, reg. Banat. Materialul în colecția Muzeului din Timișoara. Mulțumim și pe această cale directorului Muzeului regiunii Banat, M. Moga.

Cronologic cultura Kostolac se plasează la sfârșitul neoliticului. Urmind stratigrafia de la Vinča¹⁰, materialul Kostolac este mai recent decât cel Baden, dar este analog cu acela din stadiul timpuriu din așezările de la Sarvas, Bapska și Vučedol. În momentul de contact cu cultura Baden aceasta din urmă se găsea în faza ei de înflorire¹¹, ceea ce duce la concluzia că materialul Kostolac de la Pivnica (localitate situată pe cursul râului Bosna, în satul Potočani lângă Odžac, din Bosnia de nord) trebuie să fi fost contemporan cu cultura Baden timpurie. Cultura Kostolac este deci mai veche decât cultura Vučedol.

Cercetările făcute la Pivnica și publicate de Z. Marić¹² și A. Benac¹³ au scos la iveală o așezare Kostolac pură, prima de acest fel găsită până acum, unde, după părerea lui A. Benac, purtătorii ei de origine nordică au rămas străini de alte influențe¹⁴. În alte așezări, triburile acestei culturi au intrat în strinse legături cu acelea ale culturii Baden, ceea ce i-a determinat pe unii cercetători să numească această cultură Baden-Kostolac¹⁵, socotind că s-a produs un amestec în care elementul Kostolac a rămas dominant¹⁶. Aceasta atrage după sine concluzia că la data începerii acestui proces de reciprocă înfriuire, elementul Kostolac era superior celui Baden. În această situație ne permitem a trage concluzia că avem de a face cu două etape de evoluție a acestei culturi; etapa Kostolac-Pivnica (cea dinainte de amestecul cu cultura Baden) și a doua etapă, etapa Kostolac-Baden, fiind și etapa de maximă răspindire.

Împrejurarea aceasta o folosim pentru a compara materialul de la Cuina Turcului cu cel de la Pivnica și din alte așezări. Ca tehnică de execuție, formă și ornament, o parte din fragmentele de la Cuina Turcului, tipologic, se încadrează în etapa Kostolac-Pivnica; de exemplu fragmentul de castron cu buza ușor adusă în afară, cu gîtul înalt, despărțit de corp printr-o linie ușor adîncită, ornamentat cu un briu de împunsături succesive cu alternanțe de împunsături rare (fig. 1/1)¹⁷, ornamentul din împunsături rare mărginit de o linie adîncită, de pe buza aceluiași tip de castron (fig. 1/9)¹⁸, sau de pe suprafața de maximă rotunjime a vaselor bombate (fig. 1/4)¹⁹ etc.

O altă parte din aceste fragmente își găsesc corespondențe în etapa a doua Kostolac-Baden. În această categorie se încadrează fragmentele de ceașcă cu tortițe (fig. 2/1; fig. 3/10)²⁰, motivul în rețea (fig. 2/9)²¹ și orna-

¹⁰ Vl. Milojević, *op. cit.*, p. 157; M. Vasić, *Preistorika Vinča*, IV, p. 115.

¹¹ A. Benac, *op. cit.*, p. 38, 40.

¹² Z. Marić, în *Glasnik-Sarajevo*, XIII, 1958, p. 243–245.

¹³ A. Benac, *op. cit.*, p. 22–42.

¹⁴ *Ibidem*, p. 37.

¹⁵ *Ibidem*, p. 40; M. Garašanin, în *39. BerRGK*, 1958, p. 37–45; *Starinar*, IX–X, 1958–1959, p. 34–35.

¹⁶ A. Benac, *op. cit.*, p. 40.

¹⁷ *Ibidem*, pl. VI/5.

¹⁸ *Ibidem*, pl. V/1, 2, 3, 6, 11; pl. VI/5, pl. VII/3, 6.

¹⁹ V. Garašanin, în *39. BerRGK*, 1958, p. 41, p. VII/1; *Starinar*, IX–X, 1958–1959, p. 24, p. II/6.

²⁰ Vl. Milojević, *op. cit.*, p. 157; Fr. Tompa, în *24–25. BerRGK*, 1934–1935, pl. XVII/13.

²¹ Vl. Milojević, *op. cit.*, pl. X/10; pl. X/12.

mentul din împunsături succesive adincite, de formă unghiulară, cu boabe de linte aplicate pe linia adincită care desparte gîtul de corpul vasului (fig. 4) ²² etc.

Sînt constatate înrudiri și cu cultura Rossen, faza ei timpurie, mai accentuate în etapa Kostolac-Baden, pe care le avem prezente și la noi.

De o deosebită importanță pentru noi este fixarea relațiilor dintre cultura Kostolac și cea Coțofeni. M. Garașanin ²³ admite că în complexul

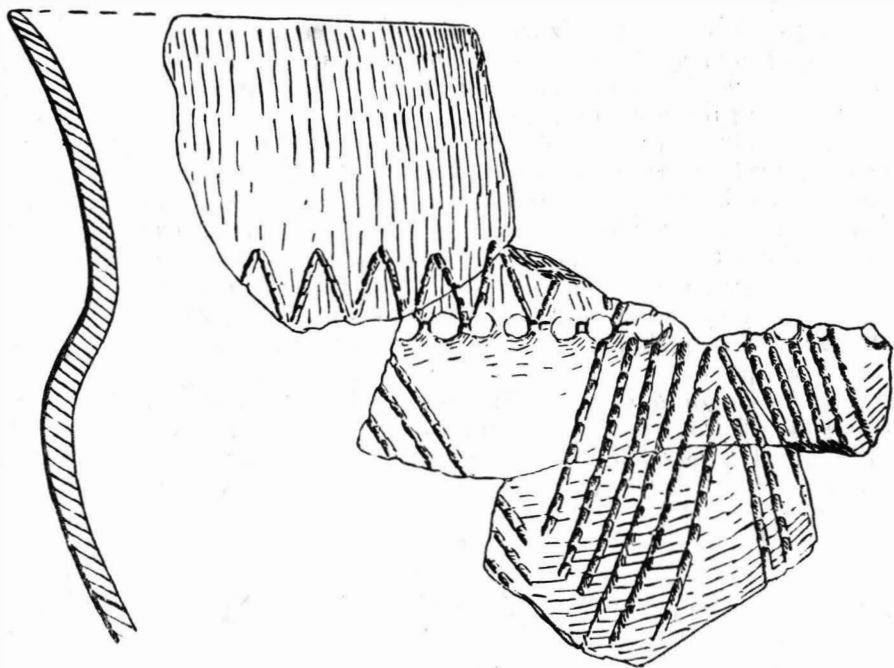

Fig. 4. — Fragment ceramic aparținînd culturii Kostolac (etapa Kostolac-Baden).

cultural Kostolac-Baden-Pecel de pe teritoriul Serbiei ar putea intra și cultura Coțofeni. Înrudirea ca și contemporaneitatea lor parțială este neîndoielnică. La Pivnica nu sînt însă prezente elemente care să se poată lega de cultura Coțofeni. În stadiul actual al cercetărilor de la Cuina Turcului, se poate afirma numai că sînt în amestec. Cercetările viitoare din această așezare sau din alte așezări vor putea aduce noi precizări în această problemă. Rămîne de văzut dacă se poate vorbi numai de un simplu contact și coexistență pe un anumit spațiu geografic, sau de un întreg complex cultural evolutiv, în care factorul Kostolac să fi influențat într-o oarecare

²² Gerhard Bersu, în *Germania*, XX, 1936, p. 229—230, pl. XLIV, XLV; A. Stroh, în *BerRGK*, 1938, p. 1 și urm.; pl. I, II, III, V, VII și XXIV; G. Neumann, în *PZ*, 34—35, 1949—1950, p. 159; N. Tasić, în *Starinar*, XI, 1960, p. 156, fig. 7, 8.

²³ M. Garașanin, în *BerRGK*, 1958, p. 37, nota 191 de la p. 47.

măsură formarea culturii-surori Coțofeni²⁴. Aceasta ținând seama și de faptul că la Bujanj-Hum materialele culturii Kostolac s-au găsit în stratul 1 b, fiind mai vechi decât acelea ale culturii Coțofeni, care s-au găsit în stratul 2 din aceeași așezare²⁵. Dacă în momentul de contact între cultura Baden și cea Kostolac, prima se găsea în faza ei de înflorire, atunci prima etapă, Kostolac-Pivnica, trebuie să fi fost contemporană cu cultura Baden timpurie, mai veche decât cultura Vučedol, dar contemporană cu ea în etapa a doua Kostolac-Baden²⁶.

Lămurirea acestor probleme este cu atât mai importantă cu cât ea trebuie să ne ajute și la precizarea rolului culturii Kostolac în dezvoltarea altor culturi, cum ar fi aceea cu împunsături succesive, din sudul Transilvaniei. Vl. Milojčić²⁷, susține, pe baza descoperirilor de la Reșița, existența unor legături între cultura Kostolac, cea cu împunsături succesive din sudul Transilvaniei și cultura Coțofeni. I. Nestor²⁸ admite pentru originea culturii cu împunsături succesive o componentă sudică, venită din Serbia sau Slovenia. A. Stroh²⁹, ocupându-se de cultura cu linii adâncite, din sudul Germaniei, pe care apare și decorul cu boabe de linte, spune că între acestea și cultura cu împunsături succesive, din sudul Transilvaniei, trebuie să fie o legătură. Participarea culturii Kostolac la formarea culturii cu împunsături succesive este de acceptat, ca și a culturii Coțofeni, dacă ne gândim că peștera de la Românești este în vecinătatea regiunii Hunedoara.

Socotind că materialul prezentat aici este de natură să ajute la lămurirea problemei răspîndirii culturii Kostolac pe teritoriul patriei noastre nădăjduim că cercetările viitoare vor aduce noi date pentru lămurirea ei deplină.

LA CIVILISATION DE KOSTOLAC À CUINA TURCULUI

RÉSUMÉ

L'auteur présente des fragments céramiques appartenant à la civilisation de Kostolac, découverts à Cuina Turcului (village de Dubova, commune d'Ogradena, district d'Orșova) de la région des Cazane, en signalant l'existence de cette civilisation sur le territoire de la Roumanie. Du point de vue stratigraphique, ces matériaux se présentent dans le même contexte que les éléments de la civilisation de Coțofeni. L'auteur distin-

²⁴ Surprinde aria de răspîndire comună a culturilor Criș și Coțofeni și înrudirea unor elemente de decor.

²⁵ M. Garašanin, în *PAΔ*, 4, 1955, p. 16; V. Nemejkova-Pavúcová, în *SlavArch*, XII, 1, 1964, p. 242.

²⁶ A. Benac, *op. cit.*, p. 40; M. Garašanin, în *PAΔ*, 4, 1955, p. 16; *39.BerRGK*, 1958, p. 43; Vl. Milojčić, în *PZ*, 34-35, 1949-1950, p. 157-158.

²⁷ Vl. Milojčić, *op. cit.*, p. 153; A. Stroh, *op. cit.*, p. 107.

²⁸ I. Nestor, în *Istoria României*, I, p. 100.

²⁹ A. Stroh, *op. cit.*, p. 157.

gue des fragments céramiques qui appartiennent à l'étape Kostolac-Pivnica et d'autres appartenant à l'étape Kostolac-Baden, en constatant deux étapes d'évolution de la civilisation présentée. Il discute les relations de la civilisation de Kostolac avec la civilisation de Coțofeni et pose le problème de l'existence d'un processus culturel complexe, évolutif, dans lequel l'élément Kostolac aurait influencé la formation de la civilisation de Coțofeni. Il présente aussi d'autres découvertes appartenant à la civilisation de Kostolac, en base desquelles il montre que celle-ci a joué un certain rôle dans la formation de la civilisation à décor sous forme de lentilles et à piqûres successives, du sud de la Transylvanie.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Fragments céramiques appartenant à la civilisation de Kostolac.

Fig. 2. — Fragments céramiques appartenant à la civilisation de Kostolac.

Fig. 3. — Fragments céramiques appartenant à la civilisation de Kostolac.

Fig. 4. — Fragments céramiques appartenant à la civilisation de Kostolac (étape Kostolac-Baden).